

ARETE

Politik Felsefe Dergisi
Journal of Political Philosophy

Arete Politik Felsefe Dergisi | Cilt: 2, Sayı: 1, 2022
Arete Journal of Political Philosophy | Vol: 2, No: 1, 2022

Makale Gönderim Tarihi | Received: 01.03.2022
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 04.04.2022
Araştırma Makalesi | Research Article

www.aretjournal.org

Jan Patočka'nın Tinsel Kişi Kavramsallaştırması Üzerine Bir İnceleme*

Edibe Feyza GÜNEY*

Özet

77 Bildirgesi'nin sözcülüğünü yapmasıyla tarihi bir figür olarak da tanınan Çek düşünür Jan Patočka'ya göre felsefe, kişiyi yaşamın sabit yapı ve anlamlarından kurtararak özgürleştirmektedir. Bunu, politik olanın ve tarihin imkanlarını birer sorunsal haline getirerek yapmaktadır. Ona göre yaşamın bu şekilde sorunsallaştırılması toplumla kurulabilecek üç muhtemel tutumdan hareketle anlaşılır. İlk ihtimal, Sokrates'in yaptığı gibi toplumla çatışmak ve ölüme gitmektir. İkincisi, Platon gibi bir topluluk ümidine tutunarak halktan geri çekilmektir. Üçüncü ihtimal ise sofist olmaktır. İlk iki ihtimalden hareketle Patočka, Sokrates ve Platon'un

* Elinizdeki makale pek çok kişinin ufuk açıcı konuşmaları ve önerileri ışığında kaleme alındı. Bu nedenle öncelikle fikirlerimi ciddiyetle karşılayan ve felsefe anlayışımı derinleştiren Tekin Atmaca'ya, beni Patočka ile tanıştıran ve yorumlarıyla akademik bir metnin inceliklerini fark etmemi sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Emre Şan'a, almış olduğum Metinlerle Platon dersiyle Antikçağ düşüncesinin farklı bir açıdan nasıl okunabileceğini gösteren Prof. Dr. Ayhan Çitil'e, Yunanca transkripsiyon hakkındaki yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Burak Şaman'a ve sevgili Fazilet Fatıma Alçık'a içten teşekkürlerimi sunarım.

* Araştırma Görevlisi | Research Assistant

Felsefe Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Karabük Üniversitesi | Philosophy Department, Faculty of Letters, Karabük University.

efguney@karabuk.edu.tr

Orcid Id: 0000-0001-5100-6320

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.54>

Güney, E. F.. (2022). Jan Patočka'nın Tinsel Kişi Kavramsallaştırması Üzerine Bir İnceleme. *Arete Politik Felsefe Dergisi*, 2(1), 24-40.

yaşamı sorunsallaştırdığını düşünmektedir. O, yaşam nedir gibi teorik sorulardan yola çıkarak toplumsal yaşamda özgürlük amacıyla eylemde bulunan kişiyi tinsel kişi olarak adlandırmaktadır. Bu yönüyle tinsel kişi imkanların ufkuna sahip olduğundan, tam olarak kuşatılmayan ve bilinemeyen bir yön taşımaktadır. Tinsel kişi karşısında yer alan aydın kişi ise kültürel bir edim sahibidir ve belli başlı toplumsal gerçekliklerin bir yansımasıdır. Buradan hareketle Patočka, filozofun tinsel kişiye; sofistin ise aydın kişiye karşılık geldiği kanaatindedir. Bu kanaatinden anlaşılıyor ki o, Sokrates'i bir filozof olarak ele almaktadır. Ne var ki Platon'un metinlerinde Sokrates'e filozof yerine bir bilge rolü verildiği görülmektedir. Bu metnin amacı, bir bilge ile bir filozof olmak arasındaki farkı dikkate alarak Patočka'nın tinsel kişi kavramsallaştırmasındaki muğlaklığa dair bir açıklamada bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Jan Patočka, Tinsel Kişi, Aydın Kişi, Sokrates, Platon, Bilge, Filozof, Sofist.

A Study on Jan Patočka's Conceptualization of Spiritual Person

Abstract

According to the Czech thinker Jan Patočka, who is also known as a historical figure as the spokesperson of the 77 Declaration, philosophy liberates the person by freeing them from the fixed structures and meanings of life. It does this by making the possibilities of the political and the historical problematic. According to him, this problematization of life is understood in terms of three possible attitudes that can be established with society. The first possibility is to clash with society and go to death, as Socrates did. The second is to withdraw from the people, holding on to the hope of a community like Plato. The third possibility is to be a sophist. Starting from the first two possibilities, Patočka thinks that Socrates and Plato problematized life. Based on theoretical questions such as what is life, he calls the person who acts for freedom in social life as a spiritual person. In this respect, since the spiritual person has the horizon of possibilities, he has an aspect that can not be fully encompassed and known. The intellectual person, who stands against the spiritual person, has a cultural act and is a reflection of certain social realities. From this point of view, Patočka considers that spiritual person corresponds to the philosopher; on the other hand, the sophist corresponds to the intellectual person. It is understood from this opinion that he considers Socrates as a philosopher. However, in Plato's texts, it is seen that Socrates is given the role of a wise rather than a philosopher. The purpose of this text is to explain the ambiguity in Patočka's conceptualization of the spiritual person, taking into account the difference between being a wise and a philosopher.

Keywords: Jan Patočka, Spiritual Person, Intellectual Person, Socrates, Plato, Wise, Philosopher, Sophist.

Giriş

“A philosophy of this kind understands its own strangeness, for it is never entirely in the world, and yet never outside the world” (Merleau-Ponty, 1963, s. 30).¹

¹ Bu tür bir felsefe kendi tuhaflığını anlar, çünkü hiçbir zaman tamamen dünyada değildir ve yine de asla dünyanın dışında da değildir.” Çeviri bana ait.

Çek düşünür Jan Patočka, Platon ve Sokrates'i tinsel kişi olarak ele alır ve bu iki tarihsel figürün toplum –genel anlamıyla site- ile kurduğu ilişkinin yaşamın sorunsallaştırılması yoluyla mümkün olduğunu düşünür. Ancak felsefe tarihine bakıldığında Sokrates ve Platon'un siteye karşı tutumlarında² farklılıklar görünür. Platon'un diyalogları incelendiğinde Sokrates'in filozoftan (φιλόσοφος - philosophos) ziyade bilge (σοφός - sophos) figürüne daha yakın olduğu düşünülür. Nitekim Sokrates'in Platon'un aksine bir okul kurmadığı, yazılar kaleme almadığı hatta herhangi bir direniş faaliyetinde bulunmayıp sitenin yasalarına boyun eğdiği bilinmektedir. Patočka'nın bu farklılıklara rağmen hem Platon'u hem de Sokrates'i birer tinsel kişi olarak nasıl ele almış olabileceği bu yazının asıl sorunudur. Bu sorun için, başka bir deyişle Patočka'nın sorunsallaştırma faaliyeti ile ilişkilendirerek ele aldığı politik tavırları anlamak ve analiz edebilmek için öncelikle onun felsefesinin genel hatlarını ve Platon düşüncesiyle kurduğu ilişkiyi ele almak gerekir.

Patočka, Husserl ve Heidegger fenomenolojilerinin etkisinde kendi felsefi düşüncelerini geliştiren bir filozoftur. Bu iki düşünürün fenomenolojilerinde devam ettiği düşünülen öznellik sorunu ile ilgilenir. Husserl'e göre şeylerin özneye görünmesi belli bir öznelliğe dayanır ve burası Patočka'nın Husserl'deki kartezyenci boyut olarak gördüğü kısımdır. Çünkü ona göre dünyanın kendisi özneye saf bir şekilde sunulmamaktadır. Dünya bir imkanlar çokluğudur ve bu nedenle şeylerin tezahürlerinin toplamından daha fazlasını içermektedir (Chvatík, 2015, s. 62). Bununla beraber, benzer bir şekilde Patočka Heidegger'in *dasein* analizinin de öznel bir zeminden hareket ettiğine dikkat çekerek bu tür bir öznelliği dışarıda bırakan fenomenolojik bir yaklaşım önerir. Peki öznelliği dışarıda bırakan, Patočka'nın tabiriyle "*asubjective*" bir fenomenoloji nasıl mümkündür? Ona göre böyle bir fenomenolojinin imkânı için şeylerin özneye nasıl görüldüğünü incelemek gerekir. Patočka bu tür bir incelemeyi ilk defa detaylı bir şekilde ele alan kişinin Platon olduğunu düşünür. Ne var ki, Platon'u bir görünme doktrini geliştirmede söyleyerek eleştirir. Çünkü Patočka için *onama*, *logos*, *epistêmê*, *doxa* aynı şeyin farklı görünümünü oluşturmaktadır. Bu düşünce onun öznelliği dışarıda

---

² Bu tutumları genel bir şekilde ifade etmek için "politik tavır" ifadesini kullanacağım.

birakan “asubjective” fenomenolojisinin temel noktalarından birini oluşturur. Bir diğer husus ise görünmenin farklı tarzlarının görünen şeyin ideallığını belirlemediği düşüncesidir. Yani, şeyin kendisi öznenin kurduğu bir şey değildir (Chvatik, 2015, s. 63-4). Böylece o Husserlci transandantal egoyu reddetmiş olur. Altı çizilmesi gereken bir diğer husus, Patočka'nın *fenomenoloji* ile *fenomenoloji bilimi* (science of phenomenology) arasında bir ayırım yapmış olmasıdır. Ona göre fenomenoloji bilimi şeylerin kendini nasıl gösterdiğiyle ve onların tarihsel, toplumsal, kültürel vb. koşullarıyla ilgilenirken, fenomenolojik felsefe bunu yapmakla yetinmez aynı zamanda şeylerin kendini göstermesi ile varoluş tarzları arasındaki ilişkiyi ve varolanların birbiri arasındaki irtibatı araştırır (Patočka, 2002, s. 26). Bu yaklaşımdan dolayı onun öznellik konusundaki görüşlerinin hareket noktasını Merleau-Ponty'nin oluşturduğu söylenebilir. Nitekim Patočka, Merleau-Ponty'e benzer bir şekilde, otantik varoluşun dünya ile kurulan aitlik ilişkisi açısından ele alınması gerektiğini, başka bir deyişle özne ve dünyaya karşı öznelarasılığın önceliğini düşünür (Evink, 2013, s. 18). Ancak Patočka, Merleau-Ponty'nin öznellik ve öznelarası yaklaşımını daha ileri taşıyarak dünya ile kurulan aitlik ilişkisini bir *teslim olma* (*surrender*) ilişkisi olarak ele alır. Çünkü öteki ile kurulan ilişkide esasında öznenin önce kendini kaybetmesi ve sonra kendini yeniden bulması söz konusudur. Böylece öteki yalnızca özneye ayna olmakla kalmaz, kendisini fark etmesini sağlamaz, aynı zamanda öznenin kendisini yeniden kurabilme imkânı tanır (Evink, 2013, s. 19). Buradan hareketle o, dünyanın öznelarası boyutunu bir sorunsal olarak ele alır ve felsefesinin merkezine yerleştirir (Şan, 2021, s. 12). Dünyanın bu şekilde ele alınması ise dünyaya bütüncül bir bakışla bakılmasını gerektirir. Nitekim tikel deneyimlerin ufkunda nesneleştirilemeyen bir dünya deneyimi söz konusudur. Bu durum ise Patočka'nın *ruha ihtimam gösterme* (*caring for soul*) kavramsallaştırmasının incelenmesini gerektirir. Ona göre ruh kendini belli şekillerde gösteren şeylerin hakikatiyle ilgilenir. Kişi kendisini ona gösterenlerden hareketle yaşamına ihtimam göstermelidir. Bundan dolayı ruha ihtimam gösterme içsel bir faaliyettir, dışsal bir başarıyı hedeflemez ve üç tarzda gerçekleşir. *Plato and Europe* (2002) isimli eserinde bu tarzları detaylı bir şekilde ele alır. Bu üç tarzdan ilki ontokozmolojiktir. Yani, genel varlık sorunuyla ilgilidir. Ruha ihtimam göstermek dünyanın kendisine ihtimam göstermek anlamına gelir. Bu aşama dünyayı mümkün olduğunca açıklayacak bir tasavvurun geliştirilmesine işaret eder. Ancak dünyanın ele alınışı tarihsellik ve topluluk

kavramlarını beraberinde getirir. Bu iki kavram ruha ihtimam göstermenin ikinci ve üçüncü boyutuna işaret eder. İkinci boyut insanın toplum, site, içerisindeki varoluşuyla ilgiliyken, üçüncüsü tarihsellik kavramına vurgu yaparak bedenli varoluşumuzla ilgilenir. Belirli bir zaman ve mekânda bedenli -ölümlü- bir varolan olarak insanı ele alır ve özellikle tarihsel varoluş kavramına vurgu yapar. Ona göre tarihsel varoluş “*insanın kendisini sarsacak durumlara, ufkunu dönüştürecek olay imkanına açık olmaktır*” (Şan, 2021, s. 12). İnsanın bu tarz durum ve olaylara açık olması ise kendisine sunulanı verili olarak kabul etmeyip sürekli bir araştırma ve sorgulama hali içerisinde olması ile mümkündür. Patočka'ya göre bu sürekli soruşturma hali, Antik Yunan'da Sokrates, Platon gibi kişiliklerde görülür. Bu sebeple o yüzünü Antik Yunan'a özellikle Platon düşüncesine çevirir ve buradan hareketle politik olana dair yeni bir anlayış geliştirir. Nitekim ona göre Platon ve Sokrates gibi kişiler yaşamı ve dünyayı -bu sayede kendilerini- birer sorunsal haline getirerek anlamlandırmaya çalışır. Platon'un diyaloglarında Sokrates'in muhataplarına cevaplar vermek yerine onları emin bir şekilde bildiğini sandığı -kendilerinde verili olarak kabul ettiği- şeyleri sorgulamaya teşvik ettiğini görürüz. Böylece mitsel dünyanın sunduğu bütünlük, yaşamın sorunsallaştırılmasıyla ortadan kalkar ve dünyanın kendisiyle yüzleşme imkânı doğar. Bu sebeple bütün bir insanlık tarihi Patočka için aslında insanın dünyadaki anlama çabasının sürekliliğinden ibarettir. Bu anlama çabası ise mevcut toplum düzeninde birtakım çatışmalara ve politik tavırlara neden olur. İşte bu nedenle Patočka'ya göre tarih, felsefe ve politik olan eş zamanlı olarak Antik Yunan'da ortaya çıkar. O, Sokrates ve Platon'u yaşamı sorunsallaştırdığını düşünerek birer tinsel kişi olarak kabul eder. Tinsel kişiler yaşamı derinden kavradıkları için gündelik hayatın olağan karmaşasında kaybolmazlar. Bu kişiler felsefi kişiliklere sahiptir. Patočka tinsel kişinin karşısına aydın kişiyi konumlandırır ve aydın kişi ile Antik Yunan'ın sofist (σοφιστής - sophistês) arasında güçlü benzerlikler kurar. Ancak burada dikkat çekmek istediğim husus özellikle Yunan geleneğinde filozofun yanı sıra bilge figürüne yer verilmesi ve Platon metinlerinde Sokrates'in ihtilafli karakterinin bilge figürüne daha yakın görünmesi sebebiyle Patočka'nın tinsel kişi kavramının nasıl anlaşılacağına dair bir açıklama ihtiyacıdır. İşte bu nedenle bu yazıda Platon ve Sokrates'in politik tavırlarındaki farklılıklar dikkate alınarak hem Platon'un hem de Sokrates'in tinsel yaşam süren başka bir deyişle ruha ihtimam gösteren kişiler olarak nasıl değerlendirilebileceği tartışılacaktır. Bu tartışmanın

hareket noktasını Patočka'nın dört temel kavramı oluşturur: *Tinsel kişi (spiritual person)-aydın kişi (intellectual person), dengede yaşam (life in balance)- derinlikte yaşam (life in amplitude)*. Bu amaç için öncelikle Platon düşüncesinde philosophos, sophos ve sophistês kavramları ele alınacaktır. Ardından Patočka'nın tinsel ve aydın kişi kavramları dengede ve derinlikte yaşam sözcükleriyle izah edilerek Platon düşüncesindeki philosophos, sophos ve sophistês terimlerine karşılık gelip gelemeyeceği tartışılacaktır. Daha sonra “sorunsallaştırmanın kendisi Patočka'nın Platon'a atfettiği gibi halktan geri çekilmeyi mümkün kılar mı” sorusu bu ayrımlardan hareketle cevaplanmaya çalışılacaktır.

Platon'da Sophos, Philosophos ve Sophistês

Sophos, philosophos ve sophistês. Bu üç kavram “*sophia*” (*σοφία*) sözcüğüne nispetle anlaşılır. Özü itibariyle bilgelik anlamına gelen sophia (Peters, 2004, s. 342), Yunan geleneğinde çok çeşitli imalar taşımaktadır. Hakikatin kendisini ifşa ettiği düşünülen mitoloji yazarlarından biri olan Homeros'un *İlyada*'sında Tanrıça Athena'nın sayesinde her tür sophiayı bilen dülgerlerden bahsedildiği görülür. Burada sophia ile kastedilen her türlü yapabilme becerisidir (Hadot, 2017, s. 29). Yunan düşüncesinin önemli bir başka kaynağı olan Hesiodos'un *Theogonia* isimli eserinde ise sophia, başkaları karşısında davranma yeteneği anlamında kullanılır (Hadot, 2017, s. 31). Bununla beraber Antik Yunan'da tıp, geometri gibi bilimlerin gelişmesiyle sophianın bu tür uzmanlık gerektiren bilimlerin bilgisini ifade etmek için kullanıldığı da görülmektedir (Hadot, 2017, s. 32). Görüldüğü gibi sophia sözcüğü yalnızca teorik bilgeliği değil aynı zamanda pratik bilgeliği de kapsamaktadır. Peki sophia sözcüğü felsefi literatürde nasıl bir anlama karşılık gelir? Sophia, Platon düşüncesinde Sokrates'e nispetle anlaşılır. Burada belirtilmelidir ki, Platon'un Sokrates'inin tarihsel bir kişilik mi yoksa kurgusal bir karakter mi olduğu tartışmaya açıktır. Aynı zamanda Sokrates'in bir sophos, philosophos veya sophistês olup olmadığı hakkında çok çeşitli bir literatür mevcuttur (Nails, 2020). Ancak bu durum başka bir çalışmanın konusudur, bu yazıda hakkında konuşulan kişi Platon'un bilge Sokrates'idir. *Savunma* (2010c)'ya göre Sokrates'in arkadaşı Khairephon Delphoi'deki kâhine Sokrates'ten daha bilge birinin (sophia sahibi) olup olmadığını sorar ve kâhin Sokrates'ten daha bilge birinin olmadığını söyler. Ancak Sokrates kâhin gibi düşünmemektedir ve kâhinin tam olarak ne demek istediğini anlamaya çalışır. Bu amaçla Yunan geleneğine göre bilge kabul edilen kimselerle görüşür. Ancak görüşmeleri boyunca bu kimselerin her şeyi bildiklerini sandıklarını ama

aslında hiçbir şeyi bilmediklerini fark eder. Ne var ki kendisi de herhangi bir konuda bir bilgi iddiasına sahip değildir. Buradan hareketle Sokrates kâhinin kastettiği bilgeliğin aslında kendisinin hiçbir bilgi iddiasında bulunmayıp hiçbir şeyi bilmediğinin bilincinde olması anlamına gelen bir bilgelik olduğunu idrak eder (Platon, 2010b, s. 314). Böylece Hadot'a göre Sokrates bildiği tek şeyin hiçbir şey bilmediği oluşunu dile getirerek bilginin geleneksel tanımını reddetmektedir. Nitekim o, bir bilgiyi aktarmak veya muhataplarının sorularına cevap vermek yerine, onlara aslında bildiğini sandıkları şeyi sorgulamalarını sağlamaktadır. Buradan hareketle Hadot, bilginin hazır bir şekilde elde edilemediği sonucuna ulaşır. Ancak bununla beraber kişi öğrenme yoluyla bilgi edinebilir. Sokrates, hiçbir şey bilmez ama sorular sorarak ve sordurarak muhataplarının kendi hakikatlerini bulmalarına yardımcı olur. Sorgulamalarıyla Sokrates muhatabını bir *paradoks* (*ἀπορία - aporia*) içerisinde bırakır ve onların kendilerini sorgulamasına neden olur. Bu şekilde muhatabı aslında bildiği sandığı şeyi bilmediğini fark ederek kendi hakikatinin peşine düşer (Hadot, 2017, s. 37-8). *Theaitetos*'ta Sokrates kendisi hakkında şöyle demektedir:

Tanrı beni başkalarını doğurtmaya zorluyor, fakat doğurmayı benim elimden almıştır. Onun için 'kendim hiç, bilge değilim, ruhumun ürünü sayabileceğim hiçbir buluş da gösteremem. Fakat benimle temas edenler ilk önce 'hiçbir şey bilmiyor gibi görünürler. Oysa tümü sohbetimizin devamı sırasında Tanrının inayetiyle, kendileriyle, kendileriyle başkalarının da tanık olduğu gibi, şaşırılacak ilerlemeler gösterirler. Bununla beraber benden, hiçbir şey öğrenmedikleri de açıktır. Bu güzel düşünceler hazinesini yalnızca kendi içlerinde bulur, onu meydana koyarlar. Fakat doğurtma yalnız Tanrıya ve bana özgü olan bir iştir (Platon, 2010e, s. 461-2).

Bu alıntıda Sokrates'in herhangi bir ürün ortaya koymayarak başkalarının kendi hakikatlerini bulmalarına yardımcı olduğunu anlıyoruz. Bununla beraber Sokrates bilgelik ile mutluluk arasında bir ilişki kurar ve gerçek mutluluğa sahip olanın sophos olduğunu düşünür (Platon, 2010b, s.325). Öyleyse Sokratik sorgulama ve Sokrates'in yaşamını dikkate alarak sophos ve sophia hakkında denilebilir ki, sophia aslında kuramsal bir bilgi değil aksine bir yaşam bilgisidir, sophos da dış koşullardan ve nesnelere bağımsız bir şekilde mutluluğu kendinde bulan, bununla beraber tam olarak kuşatılmayan kişidir. Tam olarak kuşatılamaz, çünkü sürekli bir soruşturma hali söz konusudur bu nedenle bir *atopos* (*ἄτοπος*)'tur. Yani tuhaf, ölçsüz, sınıflandırılmaz ve yoldan çıkarıcı (Hadot, 2017, s. 40). Buradaki sophosun dış koşullardan ve nesnelere bağımsızlığı ifadesi sophosun dünyaya kayıtsız kalması şeklinde anlaşılmalıdır. Daha ziyade böyle bir kişilik dikkatini gündelik hayatın olağan akışından başka bir şeye

kaydırmasıyla farkedilir. Peki o halde philosophos kimdir? Bu kavrama bakıldığında ilk olarak sophos sözcüğüne “-philo” ön eki iliştiirildiği göze çarpar. Yunan geleneğinde Homeros’tan itibaren bu ek, yaşam ilgisini ve nedenini, kendisini bir etkinliğe adayarak bulan kişinin durumunu ifade etmek için kullanılır (Hadot, 2017, s. 27). Bu durumda yaşama duyulan ilgi ve nedenini sophos yolunda bulan kişi philosophos’tur. Felsefe tarihinde Platon’dan önce bu kavramın kullanıldığı görülse de felsefi anlamda ilk tanımının Platon’un *Şölen* (2014) diyalogunda yapıldığı bilinmektedir. Buna göre philosophos aslında *poiêsis* (ποίησις) (Platon, 2014, s. 129) faaliyetinde bulunan kişidir. Poiêsis üretim, yaratım anlamlarına gelir (Peters, 2004, s. 307). Ancak burada söz konusu poiêsis faaliyetindeki üretim, herhangi bir sanat veya zanaattan farklı olarak nasıl yaşanması gerektiği sorusuna yöneliktir. Diyaloga göre philosophos, *agathon*’a ulaşma çabası ile içinde bulunduğu yaşamın nasıl olması gerektiği hakkında bir *norm* koymak ister. O halde sophos mutluluğu kendinde bulan ve tam olarak kuşatılamayan bir kişiyken, Platon tarafından tanımlanan philosophos kavramı belli bir poiêsis faaliyeti ve norm ortaya koyma yeteneğini ifade eder. Bu durumda sophos ile philosophosun aslında birbirinden farklı anlamlara sahip ve birbiri yerine kullanılırken dikkat edilmesi gereken terimler olduğu sonucuna ulaşırız. Nitekim ortaya bir norm koyan kişinin benimsediği birtakım ilkelerin olması beklenir. Platon *Şölen* diyalogunda bu meseleyi açıklamaktadır. Bu diyalogda philosophos’un aşkın bir güzellik tarafından çekildiği anlatılır. Bunun nedeni *Phaidros*’ta (1997) anlatıldığı üzere *psykhê*’nin (Ψυχή) bir bedene yerleşmeden önce aşkın biçimleri ve ilkeleri görmesidir. Ne var ki *psykhê* bedene yerleştiği anda bunları unutmuştur. Bu yüzden *psykhê*’nin güzel bir beden karşısında heyecan duyması aslında bilinçsiz bir şekilde bir bedene saplanmadan önce gördüğü aşkın güzelliği hatırlamasından kaynaklanır. İşte bu yüzden *psykhê*’de hissedilen en ufak bir dengesizlik hali, aslında sevilen kişiyle beraber olma hali ile sevilenin ötesindeki aşkın güzelliğe doğru çekilme arasında kalmaktan kaynaklanır. (Hadot, 2017, s. 77). Sophos bu aşkın güzelliğe en yakın olandır. Bu nedenle philosophos’un philosophos olabilmek için bir sophos ile karşılaşması gerekir. Çünkü sophos, kendisiyle özdeş kalandır, ruhuna denge hakimdir. Bedenin arzuları, siyasi kaygılar, gibi ruhu huzursuz eden pek çok faktör olsa da sophos koşullar ne olursa olsun aynı konumu korumaya devam eden kişidir. Böylece sophos, “philosophos’un yaşam biçimini belirleyen aşkın norm” haline gelir (Hadot, 2017, s. 217). Ne var ki philosophos hiçbir zaman bilgeliğe ulaşamaz ama bu doğrultuda

ilerlemekten de vazgeçmez. Sonuç olarak philosophos'un yaşamı yalnızca sorunsallaştırmak ile kalmadığı, ona dair bir çözümle birlikte geldiği söylenebilir. Bu husus dikkate alındığında Sokrates'in sophos'a Platon'un ise philosophos'a karşılık geldiğini görmekteyiz. Bunu Platon'un kendi eserlerinden örneklerle de görebilmek mümkündür. Bilindiği üzere Platon'un diyalogları felsefe tarihçileri tarafından çeşitli tasniflendirmelere tabi tutulmuştur. Bazı diyaloglar – *Euthyphron* gibi, Sokratik diyaloglar olarak bilinir ve bu diyalogların en önemli özelliği okuyucuyu aporia'larla karşı karşıya bırakmasıdır. Platon'un *Devlet*, *Yasalar* gibi eserlerinde Sokrates konuşmuş olsa da aynı durum söz konusu değildir. Bu eserlerde belli bir çözüm öne sürülür. Sophistês ise, “sahte sophia taslayan” anlamına gelir (Peters, 2004, s. 343). Bu kavram Platon'un *Sofist* (2010d) diyalogunda detaylı bir şekilde ele alınır. Diyaloga göre bu kimseler kent kent dolaşarak, toplumun yaşayışına yukarıdan bakarlar ve sahte bilgilerle insanları doldururlar (Platon, 2010d, s. 545). Bu nedenle diyalogun devamında sofistlikten bir sanat olarak bahsedilir: “[...] tek tek kişilerin avlanması, para kazanmaya hizmet eden av ve en sonunda sözde-bilgelikle eğitmeyi deneyen sanat. Bu sanat, açıklamamızın sonucuna göre, zengin ve soylu gençlerin avlanmasıdır” (Platon, 2010d, s. 555). Kısaca Platon'a göre sophistês haz duyma, onay alma, tutkuya dayalı savlarla ikna tekniklerini öğretir. Bütün bunlara ek olarak, Antik Yunan'da sofistler daha çok Atinalı olmamalarıyla ünlüdür. Onlar diğer Yunan kentlerinden gelerek retorik, fizik, politika gibi konularda dersler veren öğretmenlerdir. Atina toplumundaki adet de zengin Atinalıların yabancılardan dersler almasıdır. Örneğin, retorik ustası Gorgias Sicilya'dan, ahlak konusundaki ilginç fikirleriyle Protagoras Abdera'dan; Hippias ise Elis'ten Atina'ya gelen sofistlerdir. Bu nedenle Wilson'a göre sofistler kökensiz oluşlarıyla dikkat çekmektedir ve bu durum da onların en temelde birer dünya vatandaşı statüsünde olduklarını göstermektedir (Wilson, 2020, s. 70).

Patočka'ya Göre Sophos, Philosophos ve Sophistês

İlk bölümde ele alınan üç figürden hareketle Patočka tinsel kişi ve aydın kişi kavramsallaştırmasını yapmaktadır. O, *Sorunsallıkta Yaşamak* adıyla derlenen eserde yer alan *Tinsel Kişi ve Aydın Kişi* isimli makalesinde tinsel ve aydın kişinin tamamen farklı kişiler olsalar da aynı zamanda bir nesne ve onun gölgesi kadar birbirine bağlı olduğunu ifade eder. Bu durum onun ruha ihtimam gösterme kavramsallaştırması ile açıklanabilir. Giriş bölümünün yer verildiği gibi ruha ihtimam gösterme – bir tarzı dünyanın, ikincisi

topluluğun ve üçüncü tarz ise tarihsel varoluş veyahut genel olarak anlamın sorunsallaştırılması şeklinde gerçekleşerek- yaşamın kendisine ihtimam gösterme anlamına gelir. Tinsel kişi bunu hiçbir dışsal faaliyet beklemezsizin yaparken, ki o zaten tinsel kişi olması gereği bu şekilde davranır- aydın kişi bu faaliyetin kendisinde dışsal bir başarı hedefler. Ona göre aydın kişi, “*kültürel bir edim sahibi, belli başlı toplumsal gerçekliklerin ürünü olan ve muhtemelen de yaratıcı bir kişi*”dir (Patočka, 2021, s. 77). Bu kişi yetenekleri sayesinde geçimini sağlayabilen ve aynı zamanda da nesnel ve sosyolojik bir şekilde tanımlanabilen bir kişidir. Tinsel kişi de aydın kişiye benzer şekilde belli faaliyetlerle geçimi sağlayabilir, belli yeteneklere sahip olabilir. Ancak tinsel kişi asla aydın kişi gibi nesnel ve sosyolojik olarak tanımlanamaz, zira o “*korkunç bir bilinmezdir*” (Patočka, 2021, s. 79). Çünkü tinsel kişi, aydın kişinin aksine sürekli bir arayış içerisinde. Onun dünyadaki olumsuz deneyimlere karşı bir çözümü yoktur, bilakis kendini bu deneyimlere maruz bırakır ve “[...] onun hayatı ve varlığı bundan ibarettir” (Patočka, 2021, s. 82). Bununla beraber tinsel kişi ancak toplumla beraber - toplum içinde- tinsel kişi olabilir.

Patočka, tinsel kişi ve aydın kişi kavramsallaştırmasını, dengede yaşam-derinlikte yaşam kavram çiftiyle ele alır. Dengede yaşam tabiriyle gündelik, olağanlığın düzeyini ifade eder. Bu düzey, normal olmayan, riskli, sıra dışı, gizemli olan şeylere karşı direnç gösterir. Dış kuvvetlerin ve güçlerin de etkisinde ulaşılabilecek şekilde mutlu, dengeli ve sabit normlarla yaşamak söz konusudur (Patočka, 2021, s. 56). Derinlikte yaşam ifadesinde ise öncelikle *derinlik* sözcüğüyle ne kastedildiğini anlamak gerekir. Patočka, derinlik ile herhangi bir tutku veya coşkuyu kastetmemektedir. Nitekim bir kişi gündelik hayatın olağan seyrinde de coşkuya ve tutkuya sahip olabilir. İdeolojiler bu duruma en güzel örneklerdir. Derinlik ile kastedilen yaşamın gündelik düzeyinin geride bırakılarak varoluşun sarsıcı, gerçek ve tehlikeli yanlarıyla göz göze gelmektir. Böylece derinlik, yaşamın ve dünyanın bütün ağırlığını taşıma sorumluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Patočka'nın ifadesiyle “*derinlik içinde yaşamak, kişinin hem kendini sınaması, deneyimlemesi hem de verili olana karşı çıkması, onunla yetinmemesi, karşı çıkmasıdır*” (Patočka, 2021, s. 63). Başka bir deyişle tinsel kişi sıradan bir kişiden farklı olarak olumsuz tecrübeleri görmezden gelmeye, onları unutmaya veya onlardan kurtulmaya çalışmaz. Aksine kendisini tam olarak bu deneyimlere maruz bırakır. Bu durum, Patočka'nın kastettiği dünyaya teslim olma durumudur. Olumsuz tecrübelerle maruz

kalmak beraberinde yeni bir yaşam anlayışı getirir. Olağan olanın ve sabit formlarla süslenmiş dengede yaşamın güven ve konfor alanının yerine bu yeni anlayış hayatın basit bir şekilde kabul edilemeyen sorunlu alanlarında köklenir. Bu durum ise hiçbir şeye güvenemediğimiz ve bilmediğimiz bir dünya içinde bırakır bizi. Böylece yaşamın kendisi bir sorunsal haline gelir. Yaşamın sorunsallaştırılması olağan akışın zemininde - derininde- bulunan yeni imkanların ve ufukların keşfedilmesini sağlar. Önemi de buradan gelir. Burada gündelik olanın zemini ifadesiyle, arka planda bulunan ve gündelik deneyimi doğuran bir temelin kastedilmediğini belirtmek isterim. Nitekim Patočka, yaşamın kendisine dayandığı belli normlardan söz etmemektedir, sürekli devinim halinde olan bir yapı söz konusudur. Bu yönüyle tinsel kişi derinlikte yaşayan bir kişilik haline gelir. Tinsel ve aydın kişi arasındaki bu farkı göz önünde bulundurarak Patočka, tinsel kişinin philosophos'a, aydın kişinin ise sophistês'e karşılık geldiğini düşünür. Ancak Sokrates ve Platon arasındaki farklılıklar dikkate alındığında philosophos ile sophos arasında bir ayrım dikkat çekmektedir. Bu durumda Platon'un tavrının hayatı nasıl sorunsallaştırdığını açıklamak gerekir. Bu açıklama ise ancak hayatı sorunsallaştırmanın toplumla ilişkisini ve toplumsal ilişkilerde ne şekilde kendisini gösterdiğini ele alarak mümkündür.

Yaşamı sorunsallaştırarak ele alan tinsel kişinin, sabit yapılar ve konfor alanıyla oldukça tatmin olmuş toplum ve ideolojiler tarafından hoş karşılanmayacağı tahmin edilebilir. Nitekim sürekli bir arayış içerisinde olan tinsel kişi doğal olarak kendisini olumsuzlama ve yadsıma durumunda olacaktır (Patočka, 2021, s. 86). Ancak bu yadsıma ile bir nihilizm ve mutlak septisizm akla gelmemelidir. Nitekim Patočka'ya göre *politik olan, felsefe ve tarih* birlikte eş zamanlı olarak doğmuştur. Bu sebeple yaşamı sorunsallaştırma faaliyeti, mutlak septisizm ve nihilizm ile sonuçlanmaz. Şan bu durumu *Demokrasi ve Kriz Deneyimi* (2015) başlıklı makalesinde şu şekilde ifade eder:

Zira anlamın henüz sorunsal olmadığı tarih öncesi dünyada birey ve evren arasında bir denge, bir ahenk varmış gibi görünür. Oysa tarihin özelliği insanın artık yaşamın kölesi olmayı kabul etmemesi ve özgürlüğün riskini alması anlamına gelir. Tarih insanın kendi kendini sorgulama kapasitesinden, hakikat tutkusundan ileri gelir. Gelgelelim bu durum karşı konulamaz bir aporia'nın mevcudiyetine işaret eden bir şüpheciliğe değil tarihin anlamının sorunsal karakterini ortaya koyan polemik bir düşünüşe denk düşer. Tarih eğer anlamın sorunsal boyutuysa, o ancak çeşitli anlamlandırmaların bitmek tükenmek bilmeyen çatışması, sonu olmayan polemiklerin, politik çekişmelerin yeridir (2015, s.24).

Şan'ın bu ifadelerine ek olarak Caraus'un da belirttiği gibi Patočka'ya göre *politika* (*politics*) ve *politik olan* (*political*) kavramları sırasıyla tarih-öncesi ve tarihe; dengede

yaşam ve derinlikte yaşama; aydın kişi ve tinsel kişiye denk gelmektedir (Caraus, 2016, s. 241-242). Görüldüğü gibi Patočka söz konusu olduğunda politika ile politik olan arasında bir ayrım bulunur. Dengede-yaşam ve derinlikte yaşam hakkında yer verilenlerden hareketle politikayı dengede yaşamayı beraberinde getiren ideolojik tutkular ve sabit fikirler bütünü olarak anlamak mümkündür. Bunun aksine politik olanın veyahut birinin politik tavra sahip olmasının ise dünyanın verilmişliğine karşı alınan bir mesafe (Findlay, 2002, s. 146) ile mümkün olduğu görülmektedir. Peki dünyanın verilmişliğine karşı mesafe almak başka bir deyişle hayatın sorunsallaştırılması nasıl bir tavır gerektirir? Patočka bu soruyu ele almak için -Platon'un yaptığı gibi- toplumla kurulabileceğini düşündüğü üç tür ilişkiden yola çıkar. Buna göre,

Birincisi, Sokrates'in yolu, [...] bizim dünyanın sahibi olmadığımızı göstermek için izlediği yoldur; ama bu kişinin toplumla çatışması ve kişinin ölümüne gitmesi anlamına gelir.

İkinci olasılık, Platon'un seçtiği -içsel bir yolculuk, halktan geri çekilme. Felsefi araştırmalar yoluyla topluluk gibi bir şey bulunabileceği ümidiyle, [...] tinsel insanların yaşamasını ve ölmemesini mümkün kılmak.

Son olarak üçüncü olasılık, bir sofist olmak. Bunlardan başka olasılık yoktur (Patočka, 2021, s. 87).

Ona göre ilk iki yol tinsel kişilerin, üçüncüsü ise aydın kişilerin tercih ettiği yoldur. İlki Sokrates'in hakkında verilen idam kararına boyun eğerek baldıran zehrini içmesine, ikincisi ise Platon'un Akademi (Ἀκαδημία - Akadêmia)'yi kurmasına işaret eder. Bu iki seçeneği daha iyi anlamak için Patočka tarafından tinsel kişi olarak nitelenen Sokrates ve Platon'un tavırlarındaki farklılığa yakından bakmak gerekir.

Sokrates'in muhataplarına yönelttiği iyi yaşam hakkındaki sorularıyla kazandığı ününü biliyoruz. Çoğu çağdaşı tarafından onun bu soru ve sorgulamaları kafa karıştırıcı, yoldan çıkartıcı olarak görülmüştür. Oysa Platon, Sokrates 'in Atina sokaklarında yürüyerek iyi yaşam hakkındaki sorgulamalarıyla aslında politik olanın tanımını yeniden yaptığını düşünür (Wilson, 2020, s. 57). Hatta *Gorgias*'ta Sokrates şunu söylemektedir: “Bugün Atinalılar içinde gerçek siyaset sanatını uygulayan bir benim sanıyorum, ya da birkaç kişiden biri benim...” (Platon, 2010a, s. 129). Ancak içinde bulunduğu toplum tarafından dinsizlikle, gençlerin ahlakını bozduğu gerekçesiyle suçlamalara maruz kalmıştır. Onun baldıran zehri içerek Atina mahkemesinin kendisine uygun gördüğü cezaya karşı çıkmaması oldukça trajik bir olaydır. Sokrates'in bu trajik ölümünü anlamak için özellikle değinilmesi gereken husus Atina'nın oldukça katılımcı bir demokrasiye sahip olmasından ötürü yurttaşların bir senato veyahut milletvekiline oy vermek yerine

doğrudan site için alınan kararları oylama hakkına sahip olmasıdır (Wilson, 2020, s. 55). Nitekim Atina yasalarına göre kovuşturmalar daima münferit yurttaşlar tarafından başlatılır. Bununla birlikte Wilson'un altını çizdiği gibi Sokrates'ten nefret etmek için sebebi olan üç kişi söz konusudur: Lykon, Anytos ve Meletos (Wilson, 2020, s. 72). Bu üç kişi aslında Sokrates'ten nefret etmek için nedeni olan üç meslek grubunu temsil eder: Politikacılar, şairler ve zanaatkarlar. Platon'un diyaloglarından biliyoruz ki Sokrates'in hakikat araştırmasında bu üç grup da sorgulanarak, bildiği sandığı doğrulara dair şüphe içinde bırakılmıştır. Atina toplumu yabancıların siteye gelerek toplumun kabullerine ironi dolu bakışlarla bakmalarına aşınadır. Peki Sokrates? Sokrates, Atina toplumu gözünde yabancı gibi davranan bir Atinalı'dır. Çünkü o da yurttaşlarına ironi dolu ve onları alt üst eden bakışlarla bakmaktadır (Wilson, 2020, s. 69). Bu nedenle tıpkı yabancılar gibi toplumun -sitenin- benimsediği doğruları ve değerleri sorgulayarak büyük bir tehdit olarak algılanmış olması akla gelen ilk sebeplerden biridir. Bununla beraber Sokrates'in para cezası ödeyerek veya Atina'ya bir daha gelmemek şartıyla yaşamının bağışlanacağını bilmesine rağmen zehri içmesi de dikkate değerdir. Merleau-Ponty, Sokrates'in bu tutumunun, yani yasaya itaatinin, aslında bir tür direniş olduğunu düşünür (Merleau-Ponty, 1963, s. 36). Zira yasalara boyun eğerken esasında Sokrates, sitenin içerisinde felsefi davranışın ve ahlaki ereğinin mutlak değerini kanıtlamaktadır. (Hadot, 2017, s. 47). O halde Sokrates gibi yaşamı sorunsallaştırarak site içerisinde ne yaşayabilmek ne de siteyi terk edebilmek mümkündür. Yaşamı sorunsallaştırarak bu ikilemden çıkmak ancak Platon'un çözümüyle mümkün görünmektedir: Toplumunu, siteyi düzeltmek. Çünkü Sokrates'in ölümü siteyi düzeltmek için yalnızca felsefenin varlığının yeterli olmadığını göstermektedir. Buna ek olarak bir de felsefenin iktidara gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle Platon'a göre yaşamaya değer bir yaşam için ya krallar filozof olmalıdır ya da filozoflar kral olmalıdır (Koyre, 2020, s. 83). Ancak filozofun kral olması veya kralın filozof olması ise kusurlu, hasta bir sitede mümkün görünmemektedir. İşte bu amaçla Platon halktan geri çekilerek Akadêmia'yı kurmuştur, zamanını eğitime ve eğitimin yanı sıra seyahatlere ayırmıştır. Nitekim Sokrates'in ölümünü Platon açısından düşündüğümüzde, Platon'un yalnızca akıl hocasını kaybetmediğini aynı zamanda kendi yaratımını ve öznesini kaybettiğini de görürüz. Platon'un gözünden baktığımızda katılımcı demokrasisi ile Atina bile, dünyanın en bilge, en adil insanı idama mahkûm etmekten kurtulamamıştır. Bu nedenle Platon için öncelikli olan yaşamı sorunsallaştırın

kimselerin siteden dışlandıkları değil, aksine toplumu yönettikleri yeni bir düzenin kurulmasıdır. Patočka da *Plato and Europe* isimli eserinde Platon'un temel projesinin Sokrates'in ölmek zorunda kalmayacağı adil bir toplum yaratmak olduğunu söylemektedir (Patočka, 2002, s. 50). Böyle bir politik dönüşüm ise ancak ve ancak mevcut düzenin arkasındaki zihniyetin değişmesi ile mümkündür. Söz konusu değişiklik de geleceğin yurttaşlarının eğitilmesiyle gerçekleşebilir. Böylece Hadot'a göre Platon ile birlikte felsefenin yeni bir tanımı ortaya çıkar. Bu tanıma göre felsefe ancak belli bir yaşam ortaklığı ve bir okul ortamı içerisinde (sokratik) diyalog aracılığıyla yapılabilir (Hadot, 2017, s. 64). Bu amaçla Platon Akadêmia'yı kurar ve orada kendi takımını kurup eyleme geçebileceği uygun zamanı bekler (Koyre, 2020, s. 99). İşte Patočka'nın Platon için söylediği "halktan geri çekilme" ifadesi bu şekilde anlaşılmalıdır. Artık hem Sokrates hem de Platon'un niçin tinsel kişi olarak nitelendirildiği daha açık görünmektedir. Öncelikle, her ne kadar sophos philosophos'tan farklı olarak herhangi bir ürün ortaya çıkarma amacı taşımasa da kişilerin kendi hakikatlerini ortaya çıkartmayı - Sokrates'in tabiriyle doğurtmayı- hedefler. Bu yönüyle aslında sophos da yeni bir şeyin meydana gelmesini sağlar. Ancak bu poiêsis'ten farklı olarak yaşamın varoluşsal yönüne dair bir ortaya çıkarma tarzıdır. Nitekim Sokrates doğrudan bir norm ortaya atmış olmasa da, norm ortaya koyabilecek zihinlerin oluşmasında etkili olmuştur. İkinci olarak Patočka'ya göre Platon zamanını beklemiştir. Öyle anlaşılıyor ki Platon'un içsel yolculuğu ve halktan geri çekilmesi yalnızca Atina'dan gitmek olmuştur, politik tavırdan vazgeçmek değil (Patočka, 2021, s. 98). Nitekim Akadêmia'de yetişen öğrencilerin politik yaşamda aktif rol aldıkları bilinmektedir (Baltes, 1993, s. 18). İşte bu iki husustan dolayı Patočka'nın hem Platon'u hem de Sokrates'i tinsel kişi olarak ele aldığı kanaatindeyim.

Sonuç

Elinizdeki yazı boyunca ele alınan sorun, Platon ve Sokrates'in felsefi kişilikleri ve siteye yönelik tavırları arasındaki farklılıklara rağmen her ikisinin de Patočka tarafından nasıl tinsel kişi olarak ele alınmış olabileceği sorudur. Bu sorunu anlamak amacıyla öncelikle Patočka'nın -metinle doğrudan irtibatı nedeniyle- ruha ihtimam gösterme kavramsallaştırmasını merkeze alarak onun felsefe anlayışını genel hatları ile ele aldım. Ardından Platon düşüncesinde sophos, philosophos ve sophistês kavramlarının ne anlama gelebileceğini tartıştım. Sonraki bölümde ise Patočka'nın bu kavramlardan hareketle

felsefi terminolojiye kazandırdığı tinsel kişi ve aydın kişi kavramlarını yine Patočka'nın önerdiği dengede yaşam ve derinlikte yaşam kavramları ile beraber ele aldım ve tinsel kişinin politik tavrının ne olabileceğini tartıştım. Tartışmam sonucunda Patočka'nın Sokrates ve Platon'un politik tavırlarından hareketle geliştirdiği tinsel kişi ifadesini yalnızca sophos-philosophos kavramları arasındaki ayırmadan hareketle düşünmenin tinsel kişi ifadesine dair eksik bir kavrayış getireceği kanaatine vardım. Nitekim sophos her ne kadar somut anlamda bir yaratım veya üretim faaliyetinde bulunmasa da kişilerin kendi hakikatlerini ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle aslında o da bir tür yaratım veya üretim faaliyeti içindedir. Bununla beraber her ne kadar tinsel kişi sürekli sorunsallaştırma faaliyeti içerisinde olması nedeniyle tanımlanamaz bir kişilik olsa da Platon'un tinsel kişi olarak nitelenmesinin felsefenin yaşamı sorunsallaştırma özelliğinden kaynaklandığı sonucuna vardım. Çünkü Platon felsefeyi iktidar kılmak istemiştir. Bu açıdan sürekli bir sorunsallaştırma faaliyetini teşvik etmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı Patočka'nın tinsel kişi kavramsallaştırması hem Sokrates'i hem de Platon'u kapsamaktadır. Çünkü bu iki isim sophos ve philosophos nitelendirilmelerinden öte, hayat karşısında alınan tavrın farklı iki tarzını temsil etmektedir. Bu tavır da hayatı sorunsallaştırarak ele alan felsefi uygulamadır. Zira felsefi uygulama en temelde Merleau-Ponty'nin *Algının Fenomenolojisi* (2017)'nde ele aldığı gibi dünyaya bakmayı yeniden öğrenmektir.

Kaynakça

- Baltes, M. (1993). Plato's School, the Academy. *Hermathena*, (155): 5-26. https://www.jstor.org/stable/23041030?seq=1#metadata_info_tab_contents (Erişim tarihi: 15.02.2022).
- Caraus, T. (2016). Patočka's Radical and Agnostic Politics. *Thinking After Europe: Jan Patočka and Politics*. Francesco Tava ve Darian Meacham (Ed.). Londra ve New York: Rowman ve Littlefield International.
- Chvatík I. (2015). Patočka's Project of an Asubjective Phenomenology. *Asubjective Phenomenology: Jan Patočka's Project in the Broader Context of his Work* içinde (s. 55-70). Nordhausen: Verlag Traugott Bautz GmbH.
- Eflâtun. (1997). *Phaidros*. Hamdi Akverdi (Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Evink, E. (2013). Surrender and Subjectivity: Meleau-Ponty and Patočka on Intersubjectivity. *Meta: Research in Hermeneutics, Phenomneology and Practical Philosophy*, 5(1): 13-28. http://www.metajournal.org/articles_pdf/13-28-eddo-evink-meta9-tehno.pdf (erişim tarihi: 23.02.2022).

- Findlay, E.F. (2002). *Caring For the Soul in a Postmodern Age: Politics and Phenomenology in the Thought of Jan Patočka*. Albany: State University of New York Press.
- Hadot, P. (2017). *İlkçağ Felsefesi Nedir?*. Muna Cedden (Çev.). İstanbul: Dost Kitabevi.
- Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction Phenomenological Philosophy*. David Carr (Çev.). Evanston: Northwestern University Press.
- Koyre, A. (2020). *Platon Okumaya Giriş Descartes Üzerine Konuşmalar*. Kurtuluş Dinçer (Çev.). İstanbul: Pharmakon.
- Merleau-Ponty, M. (1963). In Praise of Philosophy. In *The Praise of Philosophy and Other Essays* içinde (s. 3-67). John Wild ve James Eddie John (Çev.). Evanston: Northwestern University Press.
- Merleau-Ponty, M. (2017). *Algının Fenomenolojisi*. Eylem Hacımuratoğlu ve Emine Sarıkartal (Çev.). İstanbul: İthaki.
- Nails, D. (2020). Socrates. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (Ed.). <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/socrates/> (erişim tarihi: 03.01.2022).
- Patočka, J. (1996a). An Introduction to Husserl's Phenomenology. Erazim Kohák (Çev.). Chicago ve La Sallei Illinois: Open Court.
- Patočka, J. (1996b). *Heretical Essay in the Philosophy of History*. Erazim Kohák (Çev.). Chicago ve La Sallei Illinois: Open Court.
- Patočka, J. (1998). *Body, Community, Language, World*. Erazim Kohák (Çev.). Chicago ve La Sallei Illinois: Open Court.
- Patočka, J. (2002). *Plato and Europe*. Petr Lom (Çev.). Stanford: Stanford University Press.
- Patočka, J. (2016). *The Natural World as a Philosophical Problem*. Erika Abrams (Çev.). Evanston: Northwestern University Press.
- Patočka, J. (2021). *Sorunsallıkta Yaşamak*. Ahmet Kaan Ketboğa (Çev.). Ankara: Fol Kitap.
- Patočka, J. (2022). *Platon ve Avrupa*. Burak Çakır (Çev.). Ankara: Fol Kitap.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. Hakkı Hünler (Çev.). İstanbul: Paradigma.
- Platon. (2010a). Gorgias Söylev Sanatı Üstüne. Melih Cevdet Anday (Çev.). Mustafa Bayka (Haz.). *Platon Diyaloglar*'ın içinde (s. 41-135). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (2010b). Kharmides Ya Da Bilgelik Üstüne. Tanju Gökçöl (Çev.). Mustafa Bayka (Haz.). *Platon Diyaloglar*'ın içinde (s. 295-327). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (2010c). Sokrates'in Savunması. Teoman Aktürel (Çev.). Mustafa Bayka (Haz.). *Platon Diyaloglar*'ın içinde (s. 7-39). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Platon. (2010d). Sofist Ya Da Varlık: Dil Üstüne. Ömer Naci Soykan (Çev.). Mustafa Bayka (Haz.). *Platon Diyaloglar*'ın içinde (s. 541-628). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (2010e). Theaitetos Ya Da Bilgi Üstüne. Macit Gökberk (Çev.). Mustafa Bayka (Haz.). *Platon Diyaloglar*'ın içinde (s. 447-540). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2014). *Şölen*. Eyüp Çoraklı (Çev.). İstanbul: Alfa Kitap.
- Şan, E. (2013). Merleau-Ponty, Patočka ve Fenomenolojik Bir Felsefe Üzerine. *Doğu Batı*, 16(66), 87-103.
- Şan, E. (2015). Demokrasi ve Kriz Deneyimi. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 8(2): 17-32. <http://ethosfelsefe.com/sites/default/files/2021-09/Emr-Demokrasi1.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022).
- Şan, E. (2017). Fenomenolojik Bir Sorun Olarak Kriz: Husserl ve Heidegger. *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, (8): 238-263.
- Şan, E. (2021). Sunuş. *Sorunsallıkta Yaşamak* içinde (s. 11-16). Ahmet Kaan Ketboğa (Çev.). Ankara: Fol Kitap.
- Učnik, L., Williams A. ve Chvatík I. (2015). Jan Patočka's Project of an Asubjective Phenomenology, and the Movement of Human Existence. *Asubjective Phenomenology: Jan Patočka's Project in the Broder Context of his Work* içinde (s. 1-16). Nordhausen: Verlag Traugott Bautz GmbH.
- Wilson, E. (2020). *Sokrates'in Ölümü: Kahraman, Hain, Geveze, Aziz*. Özgüç Orhan ve Ahmet Hamdi Ketboğa (Çev.). İstanbul: Pinhan.